

Metodické listy

Tvorivé písanie

Niekoľko námetov,
úloh a nápadov
na tvorivé písanie

Text:

Mathej

Thomka

Foto:

Pixabay

Načo zaťažovať tvorbychtivého čitateľa dlhými teoretickými úvodmi. Informatívny začiatok bol v rámci škrtania nadmerného množstva textu zredukovaný. Teoretické znalosti si čitateľ ľahko dohľadá v dostupnej literatúre.

Na tvorivé písanie existuje mnoho názorov a ešte viac zaručených postupov v mnohých múdрых knihách. Každý môže byť pravdivý, ktorýkoľvek môže mať blahodarný vplyv na aktiváciu a tvorivosť budúceho úspešného autora.

Tvorivý proces je najefektívnejší, ak sa pracuje pod dohľadom skúsenejšieho lektora, respektíve autora. Poradí, usmerní, pomôže s korekciami textu.

V tomto článku sa však zameriam na úlohy pre autora, ktorý pracuje sám. Lebo literatúra predsa nie je žiadne skupinové umenie.

Prvým krokom by malo byť založenie **Autorského denníka**. Ideálna veľkosť A5 do vrečka, v tvrdej väzbe, čisté alebo štvorčekové listy. Do tohto zošita by si mal autor zapisovať svoje nápady, počuté vety a výroky, zaujímavé postavy, môže v ňom rozvíjať jednotlivé časti textov. Môže v ňom finalizovať jednotlivé úlohy.

MOTIVAČNÁ FÁZA – FÁZA ROZOHRIEVANIA

Najťažší je začiatok. Najťažšie je nájsť si čas na písanie. Najťažšie je vôbec začať.

Viacerým autorom sa osvedčilo nájsť si pevný ČAS, keď budú tvoriť. Privstať si o pol hodinu skôr a písať. Alebo si nájsť chvíľu na písanie pred spaním.

Nie je jednoduché poraziť autorský blok, a ak si aj nájdeme čas, zdá sa, že nie je o čom písať.

Automatické písanie

Na naštartovanie je to výborný spôsob. Vyčlení sa čas alebo rozsah písania a bez prestávky či autokorekcie sa píše. Ak náhodou stratíš myšlienku, začni písať svoje meno alebo preskoč na iný nápad. Hlavne neprestávaj písať.

Nepíš vždy na jednom mieste, meň prostredia aj spôsob písania. Občas piš rukou, niekedy ceruzkou, na linkovaný či čistý papier.

Ak máš rozpísanú dlhšiu poviedku, zadaj si tému. Venuj sa v automatickom písaní jednej z vedľajších postáv, sleduj prostredie príbehu, čo sa v ňom deje mimo dejovej linky príbehu. Venuj sa predmetu, ktorý je pre tvoj text dôležitý, čo sa s ním dialo predtým či po príbehu.

Rozpiš si viacero príbehov, básní, textov.

Niekoľko variácií:

- Pusti si soundtrack z obľúbeného filmu, vyber hlavnú tému, ideálne skladbu v trvaní cca 8 minút. To je tvoj čas na písanie.
- Napíš jednu stranu A4 čohokoľvek, čo ti napadne.
- Do určitého času napíš aspoň 200 slov.
- Piš pre konkrétného čitateľa, komunikuj s ním, prezrádaj mu tajomstvá.
- Vymysli si dve situácie zo života postavy a každej venuj 5 minút. Napríklad Prvý bozk a Stratil som sa v mestskom parku. Piš bez editácie, neustále, presne päť minút.

- Nahraj si svoje myšlienky počas prechádzky a potom ich prepíš.

Abeceda

Napiš si pod seba 23 písmen abecedy (Q,X,Y vynechaj) a máš matricu na aktiváciu slovnej zásoby. Daj si časový limit a tému pre abecedu.

Úloha č. 1: Téma: postavy do poviedok – autoritatívny autista, bláznivý boxer, cigánsky cisár...

Úloha č. 2: Téma: rôzne prostredia pre poviedky – africká autostráda, zamrznutá zimná záhrada...

Úloha č. 3: Téma: prehľadaj prostredie, v ktorom sa bude odohrávať tvoj príbeh, a pomenuj v ňom netradičné predmety – akreditácia automechanika, brošňa barančeka...

Tvoj mozog si prebehne nielen slovami pod jednotlivými písmenami, ale aktivuje a nájde aj ďalšie slová, ktoré nakoniec do abecedy nenapíšeš.

PRÓZA

Ak sa zameriame v tvorbe na čitateľa, pre jeho záujem a pozornosť sú dôležité okrem pútavého deja, postáv a zápletky hlavne vierohodnosť a presnosť. Týmto dvom posledným menovaným aspektom sa budeme venovať v úlohách na spoznanie postavy a prostredia diela.

Postava prozaického diela

V próze a hlavne v krátkych formách je dôležité dôkladne poznať jednotlivé postavy, ich prežívanie, správanie, ich výzor (hoci sa v literárnom texte nikdy nevyskytnú), aby sme ako autori neurobili chybu v ich správaní v literárnom diele.

Úloha 0: Vytvor si databázu jedinečných postáv, individualít, do ktorej budeš môcť kedykoľvek siahnuť. Ku každej svojej postave pripiš vetu, dve z jej života.

Úloha 1: Kto je Barnabáš Richter? Len na základe mena napíš krátky príbeh o postave.

Úloha 2: Krížový výsluch – ak máš vymyslenú postavu, venuj jej krátky text, v ktorom sa budeš zaoberať rôznymi aspektmi jej života – čo má obuté, ako spáva, ako sa smeje, aké má zlozvyky, kedy mala naposledy sex, na aké zviera sa podobá, čo skrýva, ktoré časti svojho tela považuje za atraktívne atď. atď. Čím viac o svojej postave vieš, tým je pre teba reálnejšia.

Úloha 3: Napíš životopis svojich postáv.

Úloha 4: Reklama na literárnu postavu – vytvor zo svojej postavy jedinečný knižný či reklamný produkt. Rozsah maximálne 50 slov.

Úloha 5: Postava v netradičnej situácii – ak máš svoju postavu presne definovanú, skús ju posunúť do prostredia či obdobia, ktoré je pre ňu úplne netradičné. Napríklad: čo by robila počas druhej svetovej vojny? Ako by sa správala na nudapláži, na bitútku či v černošskom gete?

Úloha 6: Nevidené postavy – sadni si v meste na lavičku, okolo ktorej chodí viac ľudí. Zavri oči a len pomocou hlasov, krokov či zvukov si vizualizuj postavy. Naslepo si rob poznámky ceruzkou.

Prostredie prozaického diela

Začínajúcim autorom, ale nielen im, sa pri rozprávaní stane, že nepoznajú prostredie, v ktorom sa ich príbeh odohráva. Aj postavy potom konajú zmätene a citeľne sa naruša uveriteľnosť diela.

Úloha 0: Vytvor si banku prostredí. Prostredia by mali byť pomenované trojslovné. Napríklad väzenie pre gamblerov, kaviareň s jedným čašníkom...

Úloha 1: Prostredie v tme – predstav si, že sa pohybuješ neznámym prostredím v úplnej tme. Spoznávaj ho hmatom. Buď pozorný na detaily. Spracuj v príbehu.

Úloha 2: Detaily – všimaj si drobnosti v jednotlivých prostrediach. Obrázky či sochy na budovách, zabudnuté veci v dopravných prostriedkoch, nepochopiteľné veci na netradičných miestach. Spracuj a vysvetli ich vo forme drabble (literárny útvar majúci 100 slov).

Úloha 3: Veci, ktoré prekvapia – predstav si jednoduché prostredie. Malú miestnosť, autobus, malú lúčku v lese. Zavri oči a dobre ju preskúmaj. Zrazu sa na nej objaví vec, ktorá tam vôbec nepatrí – veľký červený dáždnik, dvesto rozkotúľaných dúhových guľôčok, kabínka podzemného výťahu. Neboj sa nonsensu. Napiš krátky príbeh, v ktorom bude hrať prostredie dôležitú úlohu.

Úloha 4: Ako je počuť príbeh? Rovnako ako pri postavách si nájdi miesto s výraznými zvukmi. Eliminuj zrak a započúvaj sa do zvukov mesta. Zameraj sa na prostredie, v ktorom sa všetko odohráva. Nemusí byť reálne, ale malo by byť uveriteľné. Naslepo si rob poznámky ceruzkou.

Úloha 5: Drobnosti – zober si niekoľko drobností (špendlík, kamienok, jednocentovú mincu, šraub, gombík, spinku) a umiestni ich na tri miesta, kam nepatria. Napiš tri miniatúry o jednej z vecí na troch miestach. Rozsah jedného textu je maximálne 50 slov.

.....

KRÁTKE PROZAICKÉ FORMY

Skôr než sa pustíme do samotného písania, je dobré si premyslieť premisu diela. Čo je to tá premisa? Dá sa povedať, že je to dôvod, prečo píšeme to, čo píšeme. Je to nástroj, ktorý nám pomáha držať sa témy a vďaka nemu sa cieľ nášho príbehu stane zreteľnejším.

Zjednodušené je to podstata textu zhrnutá do jednej vety. Mala by obsahovať postavu, konflikt a rozuzlenie.

Mikropoviedka

Je to forma, ktorá ťa naučí vyrozprávať príbeh na krátkom rozsahu. Definujme si ju ako prozaický útvar, ktorý má presne 10 viet.

Jednoduché, nie však záväzné pravidlá:

Prvá veta tvorí úvod, predstaví hlavného hrdinu, resp. prostredie, čo je však najdôležitejšie, musí byť pútavá, vtiahnuť do deja.

Druhá a tretia veta približujú čitateľovi dôležité informácie príbehu, smerujú k zápletke.

Štvrtá až ôsma veta pracujú na zápletke deja, vedú čitateľa k záverečnému rozuzleniu. Dávajú priestor pre prozaickú obraznosť, obohatenie textu.

Posledné vety pripravujú priestor pre pointu, ktorá môže byť v závere prekvapivá.

Je to veľmi jednoduché.

Dôležité upozornenie: súvetie je jedna veta a správne napísaná priama reč s uvádzacou vetou sa takisto ráta ako jedna veta.

Nezabudni na pútavý nadpis, pomocou ktorého sa môžeš zahrávať s očakávaniami čitateľa.

Hry s mikropoviedkou

1. Vytvor si databázu prvých viet

Zbieraj ich v dopravných prostriedkoch, počúvaj ľudí, požičaj si ich zo známych diel. Vytvor si ich niekoľko podľa vlastných pravidiel (napríklad musí sa v nich objaviť postava, mesto, niečo krvavé). Zahraj si s kamarátmi hru, ako by sa mala začínať ich obľúbená kniha, nechaj si zadať prvú vetu, z ktorej napíšeš poviedku na želanie.

Dodrž pravidlá – s prvou vetou máš ešte deväť ďalších viet, ale vieš, ako začneš.

2. Žánrová mikropoviedka

Zvoľ si žáner mikropoviedky – western, ženská mikropoviedka, rozprávka, detektívka, sci-fi, mikropoviedka formou listu.

Zadať si 10 náhodných slov, ktoré sú typické pre daný žáner, ale nemali by byť z jadra slovnej zásoby.

Napiš poviedku tak, aby každé z desiatich slov bolo použité v texte iba raz. A v každej vete bude práve jedno z týchto slov. Správnym zoradením slov vzniká osnova textu. Slová by mali byť použité plnohodnotne, mali by mať veľký význam pre celkový text.

Príklad slov pre ženskú poviedku: muskulatúra, otčím, kulma, zachichotanie, kooperácia, maskara, blondáčik, koitus, Chardonnay, telefonát.

Variácie: popros kamarátov o 10 slov, ktoré musíš použiť v poviedke, neboj sa nechať ich, aby si zaželeli aj formu, ktorou to má byť napísané.

3. Mikropoviedka podľa frazeologizmu

Hľadaj príbehovú linku, ktorá nebude prvoplánová, ale bude nápaditá, s nečakaným vyvrcholením. Napríklad na frazeologizmus: Lož ma krátko nohy.

Napiš cyklus mikropoviedok s rovnakým hrdinom, ale inými frazeologizmami.

4. Mikropoviedka podľa slov v tabuľke

Pozri stranu 23.

Vyber si stĺpec alebo riadok z tabuľky. Nájdi pre každé slovo miesto v texte. Platia opäť pravidlá jedno slovo v jednej vete.

Zvolením „náhodných“ slov a ich vzájomných prepájani vznikajú námety, ktorými môžeme vyvrátiť tvrdenie „všetko už bolo napísané“.

5. Drabble

Drabble je prozaická forma, ktorá má presne 100 slov a v závere má prekvapivú pointu. Takisto jej prvá veta by mala priamo vťahovať do deja. Nadpis sa do sto slov nepočíta.

Rovnako ako mikropoviedka učí autora výberu správnych slov. Eliminuje slová, resp. celé vety, ktoré sú pre príbeh zbytočné. Koncentruje text do presnej formy 100 slov.

.....

Úloha 1: Vezmi si škatuľku zápaliiek a napíš drabble o živote zápalky.

Siahni hlbšie do prežívania zápalky, jej vnímania sveta – mytológie, personifikuj ju, vymysli jej meno, vzťahy, ako vníma jednotlivé fázy svojho života.

.....

A1	škorpión	B1	mŕtvola	C1	žena	D1	stánok	E1	gilotína	F1	odrobinky	G1	hnedá	H1	rifle	I1	všade	J1	peniaze
A2	predlaktie	B2	mobil	C2	banka	D2	múka	E2	rytier	F2	kábel	G2	praskať	H2	losos	I2	jazyk	J2	pavučina
A3		B3	pergamen	C3		D3		E3		F3		G3		H3		I3		J3	
	kaleráb				kapučíno		predkolenie		atrament		vlákn		topánka		málokto		choroba		leukoplast
A4		B4		C4		D4		E4		F4		G4		H4		I4		J4	
	pivo		šnúrky		nylon		zvieratko		čaj		zlatovlas		udica		deravá		padat'		mesto
A5		B5		C5		D5		E5		F5		G5		H5		I5		J5	
	budova		gladiátor		podrážka		jachta		žily		levandul'a		chodidlo		noviny		jazero		stokrát
A6		B6		C6		D6		E6		F6		G6		H6		I6		J6	
	cous-cous		obkladačky		Taliansko		písmeno		tučniak		poza		súd		kosodrevina		Amerika		pluh
A7		B7		C7		D7		E7		F7		G7		H7		I7		J7	
	spomienka		klepeto		film		rez		kakao		cesta		pálenka		špagety		parmezán		ísť
A8		B8		C8		D8		E8		F8		G8		H8		I8		J8	
	povraz		Lewis		charleston		bar		duch		pasca		maturita		lupa		papagáj		pohreb
A9		B9		C9		D9		E9		F9		G9		H9		I9		J9	
	námorník		altánok		vláčiť		vtákopysk		ostrov		priúzko		obleky		rana		kalamár		makovica
A10		B10		C10		D10		E10		F10		G10		H10		I10		J10	
	lykožrút		švác		odrážať sa		maniak		kožušina		špina		chlap		kaviár		norka		MHD

POÉZIA

Pre budúcich autorov poézie jedna dôležitá rada na začiatok. Prv ako začnete svoje básnické texty prezentovať verejne, pokúste sa prečítať aspoň desať básnických zbierok autorov, ktorí ich napísali najneskôr pred päťdesiatimi rokmi. Naučíte sa tak vnímať rôzne formy poetického textu, rytmus básne, nahliadnete do slovnej zásoby iných básnikov a šikovnejší odkukajú básnické prostriedky.

Začínajúci autori majú veľké množstvo námetov, ktoré majú potrebu vyjadriť formou básne, či už sú to nešťastné lásky, kritika spoločnosti, alebo smútky a vnútorné prehry. Poézia tu slúži ako prostriedok psychohygieny. My sa na poéziu pozrieme ako na hru. Hru so slovom a formou.

Úlohy na aktiváciu mozgu

Jednoslabičné slová: Napíš zmysluplné vety tak, že použiješ jedine jednoslabičné slová. Táto úloha okrem aktivácie slovnej zásoby poukazuje na fungovanie rytmu v texte.

Varianty s dvojslabičnými a trojslabičnými slovami. Vzniknuté vety, verše, sa dajú použiť v ďalších textoch.

Príklady:

- Ja som dnes pred ním a ty si za ním.
- Ber len to, čo ti zem dá!
- Dom má pec a na nej spí zlý pes.

Samohláskovanie: Všetky samohlásky v texte budú rovnaké. V tejto úlohe sa treba zamerať skôr na zmysluplnosť viet ako na veľký rozsah textu.

Variácia: obmedzenie 2-3 samohlások.

Príklad:

Vo štvrtok tchor Oto pohotovo pohol chvostom.

Na prvé písmeno: Známa úloha, ktorá sa dá použiť rovnako v próze ako v poézii. Všetky slová, i predložky a spojky, sa budú začínať na rovnaké písmeno. Uvažuj, ako sa dá takýto text významovo deliť do jednotlivých veršov.

Úlohy B, C aj D sa dajú využiť v autorských textoch. Domáca úloha: naštuduj si, čo je aliterácia, eufónia.

Zhluky písmen: Zadať si skupinu hlások – napríklad str. Nájdi čo najviac slov, ktoré obsahujú tieto písmená. Z databázy slov vytvor autorský text. Pre zrozumiteľnosť textu si môžeme dovoliť používať predložky, zvrtné zámená či spojky.

Opäť sleduj fungovanie aliterácie.

Príklad:

Ústredná téma astrálneho stretnutia stroskotala na ústrkoch strakatých Strombolčanov. Strachovali sa stretávania.

Písmená z mena: Zostav čo najviac slov iba z hlások svojho mena a priezviska. Samozrejme, každé písmeno je možné použiť aj viackrát. Dôležitý je dôraz na slovesá, následne by sa databáza slov mala rozrastať o plnovýznamové podstatné a prídavné mená.

Z vytvorených slov zostav súvislý text, pokús sa o krátku zmysluplnú báseň.

Krátke poetické útvary ako básnická hra

1. Akrostich

Poetický (ale môže byť aj prozaický) útvar, v ktorom prvé písmená (alebo i slabiky) veršov či riadkov skrývajú odkaz, nadpis, správu.

Úloha: Lubovoľné slovo napíš po hláskach pod seba, každá hláska sa stane začiatočným písmenom nového slova, verša alebo vety.

Forma má množstvo variácií – použiješ iba prídavné mená ako charakteristiku postavy, všetky slová vo verši sa budú začínať na rovnaké písmeno, text bude plnohodnotnou básňou, že ide o akrostich budú ukazovať len veľké písmená na začiatku veršov.

Príklad:

Láme si hlavu

Ešte netuší

Nevie

Kráča po rozpadnutom chodníku

A hľadá úlomky, čo k sebe pasujú

Vyskúšaj si mezostich (odkaz v strede básne), telestich (na konci veršov), akroteleuton (na konci aj na začiatku verša, ale na konci veršov je čítaný zdola.)

Tento útvar pomáha pri rozšírení slovnej zásoby a učí hľadať synonymá.

2. Haiku

Japonská trojveršová forma s pevným počtom slabík vo verši. Prvý verš má 5 slabík, druhý 7 slabík. Tretí verš s pointou opäť 5 slabík. Haiku pomáha koncentrovať myšlienku, rozvíja schopnosť minimalizovať text a podnecuje hľadanie synonym. Haiku vychádza z prírodnej lyriky, ale pri hľadaní námetov sa nemusíme obmedzovať prírodou a pôvodnými pravidlami haiku.

Úloha: Vytvor mestské haiku, haiku o ľuďoch, haiku o drobnostiach na stole, situáciách okolo teba a podobne. V tomto prípade bude najdôležitejšia presná forma 5 – 7 – 5.

Pozor – slabičná predložka (vo, ku, na, pred...) či spojka sa počíta vždy ako slabika. V haiku sa nikdy nesnaž o rýmy. Strhnú na seba pozornosť a haiku „pokazia“. Pomôcka pre tvorbu haiku: Predstav si celý text haiku ako literárnu fotografiu, ktorá zachytáva jeden okamih.

3. Tanka

Japonská päťveršová forma s pevným počtom slabík vo verši. Dá sa povedať, že ide o akési rozšírené haiku. Forma haiku 5 – 7 – 5 je rozšírená o ďalšie dva verše po 7 slabík, v záverečnom verši je pointa. Takže veršová schéma je počtom slabík: 5-7-5-7-7.

Úloha 1: Spracuj autorské haiku s rovnakým zadáním ako haiku, ale s odlišnými slovami.

Úloha 2: Skús rozšíriť hotové haiku o ďalšie dva verše spôsobom, ktorý obráti vyznenie pôvodného haiku.

Tanka ani haiku nepoužívajú nadpis, ale pri úlohách v rámci rozvoja tvorby kvalitných nadpisov sa o nadpisy pokúsiť môžeme. Môžu vyzeráť napríklad takto: Haiku o presýpaní, Tanka o stratenom dieťati.

4. Cinquain

Táto forma bola americkou reakciou na haiku a tanku. Znamená päťicu, súbor piatich prvkov. Je to akási báseň – metafora či metonymia, ktorá presúva význam jedného podstatného mena na iné. Pozorného autora môže naučiť, ako pôsobia jednotlivé slovné druhy či vetné členy na výstavbu básne.

Cinquain nepoužíva nadpis. Prvý verš je zároveň témou básne.

Akousi skúškou správnosti fungovania básne je prehodenie prvého a piateho verša textu. Ak funguje rovnako (odhliadnime od gramatických kategórií), je cinquain správny.

Pravidlá na zostavenie básne:

1. verš: jednoslovné pomenovanie témy – podmet vyjadrený podstatným menom,
2. verš: dvojslovný opis témy – dva zhodné prívlastky – vyjadrené prídavnými menami,
3. verš: trojslovné vyjadrenie činnosti – tri prísudky (slovesné nerozvité holé) – tri slovesá,
4. verš: štvorslovné vyjadrenie pocitu, vzťahu k téme – kompozícia predmetová, resp. príslovkového určenia,
5. verš: jednoslovné synonymum témy – podmet – (metaforovaný podmet z 1. verša).

Žrebec
silný, čierny
cvála, vzpína sa, erdží,
láka ma svojou silou
milénec.

5. Kaligram

Báseň, ktorej písmená, celé slová či verše sú usporiadané typograficky do obrazca, ktorý vyjadruje tému celej básne. Rozvíja hľadanie správnych slov, vzťah k typografii.

Úloha: Nakresli si obrys nejakého predmetu – kríž, veža, loď, hruška, pohár – a vyber slovnú zásobu podriadiť tomuto obrazcu. Slová nakoniec vytvoria kaligram.

Nápady na zmenu štýlu tvorby

Báseň poskladaná z novín: práca s obmedzenou slovnou zásobou. Vystrihni titulky, slová z novín

a poskladaj ich do básne. Zameraj sa na zmyslupnosť textu a silnú pointu. Nezabudni na nadpis.

SMS, tweet: práca s obmedzeným rozsahom textu.

Úloha 1: Napíš báseň SMS. Máš na ňu priestor 160 znakov vrátane medzier. Píš ju priamo dotyčnej osobe.

Úloha 2: Vymysli báseň reakciu na aktuálnu tému. Bude mať rozsah tweetu, teda 280 znakov. Skús ju následne skrátiť na 140 znakov bez zmeny významu.

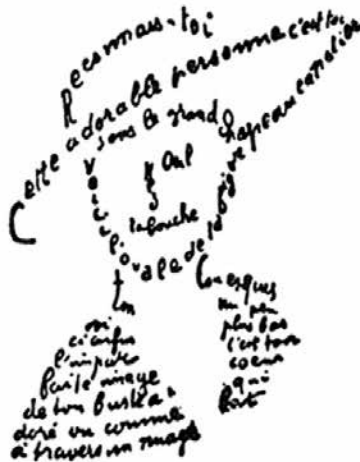
Báseň v próze: druh poézie, ktorý sa z hľadiska zvukového aj grafického javí ako próza, je písaný ako próza bez veršového členenia a nevyužíva rýmy, resp. rytmus je zachytený skôr formou zvukomalebnosti. Text je však písaný básnickým spôsobom, neobvyklým metaforickým a symbolickým jazykom. Využíva viac poetických obrazov a vytvára silnejší citový efekt.

Úloha 1: Napiš báseň v próze. Potom ju skús rozdeliť do veršov, vynechaj nepodstatné časti, škrtaj.

Transformácia básne

Cieľom tejto úlohy je naučiť sa korigovať vlastnú tvorbu, obmieňať ju, variovať.

Úloha 1: Vezmi svoju staršiu báseň a v každom verši nahraď aspoň jedno slovo iným alebo nepodstatné slovo škrti. Vylepši ju.
Variácie: Aby sa nezmenil význam, aby sa zmenila pointa...

Guillaume Apollinaire: Poème du 9 février 1915 - Reconnais-toi (zbierka Calligramme)

Úloha 2: Vyber si báseň renomovaného autora a zahraj sa s ňou rovnako ako so svojou.

Úloha 3: Transformuj svoju báseň do iných foriem, aby sa zachovala myšlienka textu.

Viazaná forma

Na literárnych súťažiach sa v kategórii poézie vždy vo veľkom množstve objavujú básnické prvotiny, ktoré sa snažia napodobniť viazanú poéziu. Samozrejme, ich kvalita je veľmi tristná nielen z dôvodu, že sa snažia napodobniť poéziu a jazyk starý takmer dvesto rokov. Je to najmä tým, že autori pravdepodobne neprečítali veľa poézie a o pravidlách viazanej poézie nevedia takmer nič. Ich literárne pokusy by sa dali prirovnať k odvahe odohrať organový koncert pred vypredaným hľadiskom po prvej hodine klavíra.

Predtým ako sa autor pustí do tvorby viazanej poézie, mal by sa o nej niečo naučiť a pohrávať sa s ňou. Na otázku prečo, odpoviem parafrázou jednej úlohy rýmu: „Rým je spájanie pojmov, ktoré sú vzdialené a často ťažko spojitelné. Takto dochádza k rozličným asociáciám, čím sa zvyšuje komunikačný dosah textu a jeho estetický účinok.“

Takže, čo je rým?

Rým je ZVUKOVÁ zhoda na konci slov alebo skupín slov na konci veršov, prípadne polveršov.

Dve základné pravidlá

1. Pravidlo o rytme básne – rýmujú sa spolu párnoslabičné a spolu nepárnoslabičné slová.
Dolomity = nerozbitý = nové mýty = denne bitý
Mamina = spomína = je iná = povinná
Opora (tri slabiky) ≠ dvora (dve slabiky), ale Opora = do dvora
2. Rým je ZVUKOVÁ zhoda od **predposlednej SAMO**hlásky verša.
Príklady zvukovej zhody v rýmoch, kde A je samohláska a B spoluhláska.
ABA = ABA páli = stály = svaly = Ali = Donovaly
ABAB = ABAB dobil = kobýl = mobil = sto Bill
ABBBA = ABBBA o strom = ostrom = s Jánom Kostrom
* ABA = ABA/B/ slová = SlováK // s tebou = lebo
* „**Slabohláska**“ (podľa Petra K. Šranka) – presahový, useknutý rým, ak sa jeden z veršov končí samohláskou (otvorená slabika), druhý môže mať hlásku navyše, ktorá sa nepresadzuje (zatvorená slabika).

V slovanských jazykoch môžeme povedať, že pri rýmoch nezáleží:

Na dĺžke: napríklad e = é = ie = ä (mäso = nie soľ = klesol)

Na tvrdosti: napríklad y = i, c = č (zabiť = za byt)

Na veľkosti: NATO = na to (USA = u lesa)

A nezabudnúť: **Výslovnosť je nad písmo!**

(IQ = ikvé = výkvet, mc² = emcé na druhú = v kruhu, Bordeaux = bordó = kordom)

O výnimkách a ďalších pomôckach sa dočítate V textárskej príručke na textárskych stránkach Petra Kefa Šranka www.kefoweb.sk.

Konsonancia je zvuková zhoda spoluhlások pri nezhode samohlások na konci veršov alebo rytmických celkov (krúži – križa, hviezdy – hvízda).

Asonancia sa zakladá na zhode samohlások a nezhode spoluhlások na konci veršov alebo rytmických celkov (Slovák – dodám, vkradne – k mame)

Konsonancia a asonancia sú tiež druhy zvukovej zhody, kedysi sa pokladali za druh nedokonalého rýmu. Dnešná poetika ich do oblasti rýmu nezahrňa. Necháme ich pre piesňové texty. My sa zameriame iba na pravé kvalitné rýmy.

Za nedobré rýmy môžeme považovať:

- jednoslabičné slová – máš, dáš, náš (nesplňajú základnú definíciu, len ak sa k nim pridá predložka alebo predpona),
- gramatické rýmy – majú rovnaké gramatické kategórie (robiť, dobiť, zdobiť; trieda, krieda, bieda). Vieme ich vytvoriť veľké množstvo,
- aj lexikalizované, prepoužívané rýmy (láska – páska, neba – teba, lekná – pekná). Spoznáme ich čítaním.

Síce neexistuje žiadny Krátky slovník rýmovania ani Pravidlá slovenského rýmovania, pri hľadaní rýmov však trochu pomôže **Retrográdny slovník** <http://www.retrogradnyslovník.sk/> alebo **Retrográdny slovník slovenčiny** (Mistrík, 1976). Obidva obsahujú množstvo gramatických rým, ale keďže už základné pravidlá poznáš, dobré rýmy isto nájdeš.

Cvičenia na hľadanie kvalitných rým – rýmové rady a rýmové skupiny

1. Vyhľadávaj rýmové skupiny a rady na všetky príklady rým – ABA, ABAB atď.
2. Skús ich spájať do významových veršov, prepájať v dvojveršiach.

Ak vieš vymyslieť nádherné rýmy, nesmieš zabudnúť na dôležitú vec. Obsah básne je vždy nadriadený rýmom, a nie naopak. Nedaj sa ovládnuť krásnou rýmovou zhodou na úkor zmyslu textu!

Formy viazanej poézie

Ak sme sa preluskali základnými poučkami až sem, môžeme predstaviť jednotlivé formy, kvôli ktorým sa oplatí teóriu viazaného verša zvládnuť.

Dvojveršie – vtipná báseň, často s absolútnym rýmom. Schéma: združený rým: aa

xxx – Peter Kefo Šrank

Kúpilo si prasa činky
nemá čas na prasačinky

Okno do brehu – Rado Radiar Tiňo

Som sivý žralok, no dobre hútam, koho sivý desím,
som si vyžral okno do brehu, tam kohosi vydesím.

Limerick – vtipná päťveršová báseň. Ide v nej hlavne o pobavenie čitateľa alebo aspoň autora.

Schéma: AabbA. Prvý a piaty verš sú zhodné, resp. veľmi podobné.

Jeden dedko z Békéscsaby
nafukoval slamkou žaby.
Jedna mu to vrátila,
prifúkla ho o kilá.
Odletel on z Békéscsaby.

Štvorveršie – je prevažne viazané, využívalo sa už v ľudovej slovesnosti.

Rýmové schémy štvorverší by si si mohol pamätať zo školy: združený – aabb; striedavý – abab; obkročný – abba

Inzerát – Paľo Garan

Vymením zimný smútok za jarný.
(Ľuba, buď predsa rozumná!)
Ponúkam hladkú poéziu kaviarní
a drsnú prózu mňa.

Rubáí (Rubání) – orientálna štvorveršová báseň, oslavovala radosti života.

Schéma: aaba. Prvé dva verše naznačujú tému, tretí nerýmovaný naznačuje inú myšlienku a štvrtý verš rýmujúci sa s prvými dvomi báseň uzatvára pointou.

Zuzana má čierne tangá
a ja hubu ako hangár
čo mám robiť sú tu ľudia
zhltneť slinu ako Ganga

S
A
LUT
M
O N
D E
DONT
JE SUIS
LA LAN
GUE É
LOQUEN
TE QUESA
BOUCHE
O PARIS
TIRE ET TIRERA
T O U JOURS
AUX A L
LEM ANDS

Guillaume Apollinaire: Tour Eiffel (zbierka Calligramme)

Triolet – osemveršová báseň, kde sa opakuje prvý verš vo štvrtom a siedmom verši a druhý verš ako ôsmy verš strofy.

Schémy: ABaAabAB // ABbAabAB // ABaAbaAB

Dôležitý je výber prvého a druhého verša, básňou sa má dosiahnuť ich významová zmena.

Sidžo – kórejská poetická forma, ktorá sa v slovenčine ustálila ako šesťveršová forma.

Schéma: Abba cc, v záverečnom verši je pointa.

Jeej, môj prvý triolet – Pavol Garan

(s malou licenciou)

Moje slová majú váhu,
alebo sú na príťaž?
Do stvorenia nezasahuj.
Moje slová majú váhu,
keď sa ma nič nepýtaš.
Ľúbime sa vo výťahu –
moje slová majú váhu,
alebo sú na príťaž.

Barové sidžo (4.30 nadránom) – Peter Staríček

Prísť na svet poutierať stoly...
... a dozvedieť sa, čo je samota.
Bláznovo kľbko, čo ťa domotá...
omotá... moták... (čo ťa bolí?)...

A ty si myslíš, že to nešťastie
z barovej handry ráno vytrasieš?

Rispet – osemveršová forma, jedno štvorveršie a dve dvojveršia so schémou abab cc dd. V druhom dvojverší je pointa básne.

No a máme tu, samozrejme, kráľovskú formu **sonet**.

Ale prv než sa sonet začne písať, mal by cielavedomý autor najskôr prečítať aspoň sto sonetov od rôznych autorov, aby zistil, že pustiť sa do sonetu je veľká odvaha.

Sonet nemá len rýmovú schému, ale množstvo rôznych druhov a pravidiel.

Príklad tvorivej dielne – Viazaná poézia

Časová dotácia: 60 – 90 minút

1. Preškrtni dvojice slov, ktoré porušujú pravidlo o zhode v počte slabík.

Sloboda – dodá, nevysoká – soka, Marta – kartár,
zub – kozub, trilobit – nerobiť

2. Napíš gramatické rýmy.

Učili –

Od skúsenosti –

3. Vytvor rýmový rad k slovám

Skrýva –

Faux pas –

Básne –

Paríž –

4. Vymysli vtipné dvojveršie o politikoch – ich mená použi v rýmovej pozícii...

.....

5. Dokonči **Limerick**.

Jeden chlapík z Bratislavy A

..... a

Potom skočil z mosta b

..... b

Jeden chlapík z Bratislavy. A

6. Vymysli **štvorveršie** alebo **rubái** o ovocí alebo zvieratách. Vymysli nadpis.

.....

7. Dopln do **trioletu** verše so správnymi rýmami, aby sa posunul význam básne v záverečných veršoch. Vymysli vhodný nadpis.

A – Nie som celkom si istý

B – čo som spravil

a/b

A – Nie som si istý

b/a

a/b

A – Nie som si istý

B – čo som spravil

Guillaume Apollinaire: Saignante flèche (zbierka Calligramme)

NIEKOĽKO NÁVRHOV NA MEDZIUMELECKÉ PREPOJENIA S LITERATÚROU

Výtvarné umenie

- obraz ako zdroj inšpirácie (napíš báseň, drabble k obrazu; text bude fungovať aj bez obrazu),
- metafory z obrazov – hľadanie detailov (napríklad Záhrada pozemských rozkoší H. Boscha),
- ilustrovaná poviedka (konkrétne podstatné mená budú kreslené, nie písané),
- komiks – scenár pre komiks, komiksové stripy,
- kooperácia s výtvarníkmi – obraz na poviedku – poviedka k obrazu.

Hudba

- ako zdroj inšpirácie (pri automatickom písaní, na navodenie atmosféry...),
- karaoke (vymýšľaj vlastný text),
- vytvorenie textu na známu melódiu – pesničkové texty – viazaná poézia,
- zhudobnenie básne – vymýšľanie vlastnej melódie na text básne,
- dotváranie zvukov v básni bubienkom, paličkami, trianglom...,
- správny výber hudby na ovládanie nálad písuceho,
- príbehy skryté v hudbe.

Dramatizácia

- PANTOMÍMA – ako zdroj inšpirácie,
- zahratie obľúbenej časti básne (opis hraného),
- komentovanie hrania – hranie podľa komentovania,
- zahratie poviedky – prepis poviedky podľa videného,
- vytvorenie dramatizácie – jednoaktovka.

Film

- ako zdroj inšpirácie,
- opis filmového prostredia,
- prepis filmovej postavy do alternatívneho prostredia,
- prerozprávanie príbehu, zameraný na detaily, na inú postavu...,
- príprava scenára.

Publicistika

- ako zdroj inšpirácie, materiálu (básne z čiernej kroniky),
- noviny – strihanie, trhanie, lepenie, využívanie obmedzeného textu,
- dopĺňanie textu,
- nadpisy ako motivácia,
- vytvorenie literárnych novín.

o autorovi

Mathej Thomka (1977)
 Prozaik, pedagóg, lektor
 a autor mnohých literárnych
 dielní na Slovensku
 i v Česku – Medziriadky,
 Letavy, Campus, Aeroškola,
 Zrkadlenia... Porotca
 literárnych súťaží

a šéfredaktor viacerých
 literárnych časopisov.
 V roku 2013 debutoval
 zbierkou poviedok Pod
 orechom tma. Je autorom
 projektu a zbierky poviedok
 Poviedka na želanie.
 Momentálne žije v Prahe.